

МИЛУТИН ЈАКОВЉЕВИЋ

**УЛОГА ИГУМАНА ПАЈСИЈА И ЂАКОНА АВАКУМА
У ХАЦИ-ПРОДАНОВОЈ БУНИ**

У судбоносним историјским догађајима у прошлости српског народа видно место имали су истакнути духовници српске православне цркве, који су се борили за независност, не само православне цркве, већ и српске државе. Од дипломате и државника, мудрог и ученог светог Саве Немањића, па преко Арсенија Чарнојевића, Арсенија Јовановића Шакабенте, протe Матије Ненадовића, Хаџи-Ђере, Хаџи-Рувима, епископа жичког Саве Дечанца и многих других, траје та нераскидива веза цркве са народом, нарочито у тешким данима националног опстанка.

Та континуирана веза српских духовника са народом нарочито је испољена у бројним бунама и устанцима, које је наш народ дизао против турске тираније и насиља.

Хаџи-Проданова буна ово недвосмислено доказује. Игуман Пајсије Ристовић,¹ родом из Трнавe, старешина трнавског манастира, имао је једну од значајнијих улога у организовању и покретању буне.

У нашој историографији до сада је, углавном, писано да је Ха-

ци-Проданова буна подигнута изненада, у невреме, без пристанка првих људи у Србији и да је имала спонтан карактер. Међутим, према још неутврђеним историјским изворима, како наводи Милисав Протић, који је понајвише писао о Хаџи-Продановој буни и њеним актерима, види се да је, ипак, припрема било раније. Наиме, Протић наводи:

„Почетком септембра, изнад Трнаве у манастиру Стјенику, где је био велики збег, подаље од ока чачанског муселима Латифа и његове телесне гарде, који су се били склонили од куге у Трнавски манастир Благовештење, састали су се сви кнезови, војводе и духовници из пожешке нахије, међу којима је био и Хаџи-Продан. Били су присутни: Милић Радовић, драгачевски сердар и хајдучки вођ из Каоне, са братом Симом, Ђорђе Протић, син проте Милутина Гучанина из Гуче, Илија Самаилац, Вујо Бјелокаменац из Котраже, капетан Максим Црнковић из Зеока, аутономни војвода Ђорђе Херцеговац из Драгачева — Гуче, кнез Радован Томашевић из Краварице, Кара-Павле Милинковић из Дубца, Спасоје Јабинбаша из Прилипца, кнез Богић Милосавић из Жежевице, бимбаша Карађорђевић Стеван Алексић из Липнице, игуман Видак из Вазнесења под Овчаром и кнез чачански Марко Ћосић из Паковраћа, као и ибарски војвода поп Никола Костић из Мрсаћа; затим двојица војвода из рудничке нахије: Петар Дунић из Милићеваца и Периша Савић из Миоковаца, а из Трнаве: игуман Пајсије, игуман Генадије Шувак; свештеници: Радован Вујовић и Симо Сјеничанин, ђакон Авакум и многи други свештеници и калуђери из ближе и даље околине, између којих се нарочито за устанак залагао поп Радован Поповић из Жежевице.

Изабравши за вођу устанка кнеза Милоша, за његовог заменика Хаџи-Продана, после саветовања и завере, над устаницима је извршио заклетву врло популарни игуман Пајсије, коме је стављено у дужност да најбржим и најбољим путем сигнализира устанак, који има планути на Крстовдан“.²

Према овоме, састанак у Стјенику, почетком септембра, наговештава организовани отпор против Турака. У Србију је већ био стигао глас да се Карађорђе припрема за прелазак у домовину, а тешко и неиздрживо стање су допринели да се озбиљно мисли на устанак.

Игуман Пајсије је, заједно са Михаилом, братом Хаџи-Продана, један од главних организатора разоружавања Латифових људи, који су били у Трнавском манастиру. Тек сутрадан долази Хаџи-Продан Глигоријевић, ослобађа Латифове момке и стаје на чело побуне. Игуман Пајсије је тај који пише прокламације. У једној се наводи да

је Карађорђе из Граца дошао у Карловце митрополиту Стратимировићу. Сваког часа треба га очекивати међу устаницима над којима ће преузети команду.³

У свим пословима игуману Пајсију помаже ђакон Авакум, посебно у расписивању прокламација и других аката. Игуман Пајсије је свештеника Радована Вујовића из Трнавe упутио кнезу Милошу Обреновићу са поруком да се стави на чело устанка, што је овај одбио.⁴

Активност игумана Пајсија била је непрекидна од почетка септембра 1814, па све до његовог заробљавања и спровођења у Београд. Турци су знали да је он један од главних покретача буне, па га је Ђаја-паша са задовољством упутио Сулејман-паши Скопљаку „као најлепши дар и као сведочанство да је буну угушио“.⁵ Доведен у синџиру, игуман Пајсије је најпре затворен у кулу Небојшцу, а потом пред варошком Стамбол-капијом набијен на колац са осталим најистакнутијим учесницима у буни.

Удео игумана Пајсија у Хаци-Продановој буни је знатан. Био је инспиратор, покретач и организатор побуне. Остао је у чачанском и драгачевском крају као легенда.

Посебно место у Хаци-Продановој буни имао је млади ђакон Авакум, који је из Босне пребегао и остао у Трнавском манастиру код игумана Пајсија.

Када је буна угушена, и ђакон Авакум је, као један од најближих сарадника игумана Пајсија, спроведен у Београд. И он је осуђен на тешку смрт: набијање на колац. Управо тада ђакон Авакум постаје национални херој, јер не пристаје да се потурчи да би му живот био опроштен. Он пркосио, уздигнуте главе, са коцем на рамену, смело корача ка губилишту. Узалуд је било преклињање мајке да промени веру и живот сачува. Узалуд су га и Турци убеђивали, да се потурчи, али он је, уместо пристанка, запевао:

„Нема вјере боље од Ришћанске,
Срб је Христов, радује се смрти.
Божји страшни суд и Турке чека,
Па ви чинте што је вама драго;
Скоро ћете Турци долијати
Бог вам јемац и божија правда“.⁵

Задивио је ђакон Авакум својим херојским држањем све окупљене, па и своје непријатеље. Због тога су егзекутори одлучили да га не муче, да га живог не набијају на колац, већ су му најпре хан-царом пробали срце, па онда мртвог на колац ставили.

Ђакон Авакум постаје од тада митска личност, јунак без мане

и страха, који се свесно жртвовао за слободу и своју веру. О овом националном хероју, не само да је народ испевао песме, већ су и познати историографи рекли своју реч. Тако Владимир Ђоровић у својој Историји Југославије, наводи, поред осталог:

„У то време бездушнoг крволоштва јављају се дивни примери херојског мучеништва. Ванредно лепог ђакона Авакума присиљавали су Турци да прими њихову веру, као што су то учинила и два његова духовна сабрата. Када га нису никако могли придобити, натерали су га да понесе онај колац на који ће га набости“.

Са националним култом ђакона Авакума развија се његов култ у Српској православној цркви. Свети архијерејски сабор званично је 14. јуна 1962. прогласио ђакона Авакума за проподобномученика. Још 1905. године Михаило Сретеновић је написао позоришни комад „Ђакон Авакум“ — историјска слика у два чина. Овај позоришни комад извођен је на многим сценама пре и после првог светског рата.⁶

Наш главни град, Београд, није заборавио устаничке жртве игумана Пајсија и ђакона Авакума. Према одлуци београдске општине, једна улица добила је име ђакона Авакума, а друга игумана Пајсија. Између два светска рата свештенство епархије Жичке и грађанство покренули су акцију да се подигне споменик ђакону Авакуму. Чачанска општина одредила је локацију за споменик на скверу између зграде Гимназије, Основне школе и Цркве, управо где се сада налази споменик Надежди Петровић. Међутим, почетак другог светског рата прекинуо је остварење жеље народа овог краја...

Из свега овог може се закључити да су игуман Пајсије и ђакон Авакум имали истакнуто место у организовању и ширењу Хаџи-Проданове буне, да су смело и храбро, не само инспирисали друге за борбу, већ су својим залагањем и ауторитетом чинили све да се буна прошири. Због свог храброг држања, одбране националне части и православне вере, ђакон Авакум је проглашен за свеца, а игуман Пајсије добио је истакнуто место у српској историји буна и ратова почетком XIX века.

И на крају, дужност нам је и обавеза да поменемо и друге свештеномученике који положише своје животе за слободу у време Хаџи-Проданове буне. То су: Радован Вујовић, свештеник из Трнавe, Сима Сјеничанин, свештеник из Старог Влаха, Никифор, каленићки игуман, Стојан Протић, парох јагодински, главни покретач буне у јагодинској нахији, Мијаило, свештеник љутовнички, Милован, свештеник из Бара код Забојнице, и Видак, игуман манастира Вазнесења у Овчарско-кабларској клисури.

НАПОМЕНЕ

1. Ристовићи су данашњи Протићи. Ново презиме добили су од свеште ничког звања — чина својих предака.
2. Милисав Д. Протић Гучанин, „Трнавски мученици“, Битољ, 1939. Нико, као овај аутор, није тако детаљно описао и прокоментарисао овај скуп, чиме је доказао (не наводећи, нажалост, изворе) да Хаџи-Проданова буна није ни изненада, ни спонтано, подигнута; нити да је започела због пљачкања Латифових момака у трнавском манастиру.
3. М. Д. Протић Гучанин, наведено дело.
4. Овај детаљ не мимоилази нико ко је писао о Хаџи-Продановој буну.
5. Стихове је прибележио Милисав Д. Протић Гучанин.
6. Мих. Сретеновић, „Бакон Авакум“, издање књижарс Боже О. Дачића, Београд, 1905.